

Jan Bauer

SKRYTÁ TVÁŘ *českých dějin*

Mýty a realita
osudových
okamžiků

Edice Český ČAS

Jan Bauer

SKRYTÁ TVÁŘ ČESKÝCH DĚJIN

Mýty a realita osudových okamžiků

Jan Bauer

SKRYTÁ TVÁŘ ČESKÝCH DĚJIN

Mýty a realita osudových okamžiků

Copyright © Jan Bauer, 2014

Editor: © Josef Pepson Snětivý, 2014

Cover & Layout: © Nakladatelství ČAS, Alena Laňková, 2014

© Nakladatelství ČAS, 2014

ISBN 978-80-7475-032-8

PŘEDMLUVA

nikoli nezbytná, zato však užitečná

Předmluvy se obvykle nečtou, většina čtenářů, alespoň podle mých zkušeností, je považuje za zbytečné. Přesto jsem pro tuto knihu předmluvu napsal, a to prostě proto, že jsem ji z dobrých důvodů pokládal za užitečnou. Název Skrytá tvář českých dějin může totiž skýtat jistá rizika spojená s jeho špatným či nepřesným výkladem. Co nám vůbec zůstává v české historii skryto? Co zapadlo do propasti uplynulého času? Je toho nemálo, ale rozhodně to nepředstavuje pouze nějakou odvrácenou či nám neviditelnou tvář minulosti. Spíše bych to nazval nezřetelnými stopami, o jejichž původu se můžeme jen dohadovat.

Nemusíme přitom putovat pomyslným strojem času až do doby, od níž nás dělí staletí, ba tisíciletí, abychom narazili na události a osobnosti jaksi zamlžené a tajemné. Spor – a často bouřlivý – můžeme vést i o to, co se stalo včera nebo před rokem. Každý si to budeme pamatovat trochu jinak, každý jsme se na minulé události – na ty velké, ale i na ty zdánlivě zanedbatelné – dívali z jiného úhlu pohledu, a tudíž jsme si je odlišně vtiskli do pa-

měti. Vzhledem ke svému pokročilému věku jsem byl přímým či nepřímým svědkem mnohých historických událostí a přiznávám, že když pak o těchto událostech čtu texty a úvahy z pera někoho mladšího, později narozeného, kdo je poznal jen zprostředkovaně, nevycházím z údivu. Často si říkám: Kde jsem to proboha žil? Snad někde na jiné planetě? O čem a o jaké době ten člověk vlastně píše?

Právě proto si uvědomuji, jak troufalé a pošetilé je pouštět se do historických výkladů doby, kterou známe leda ze starých novin – nebo v případě vzdálenější minulosti dokonce jen z kronik, legend či archeologických nálezů, s jakými potížemi se setkávají, jakými úskalími proploouvají profesionální historikové a amatérští vykladači dějin. Naštěstí mezi námi už dávno nežijí pamětníci třeba třicetileté války nebo vlády Otce vlasti Karla IV. Ti by nám jistě dali co proto, kdyby si přečetli naše popisy a výklady toho, co sami prožili na vlastní kůži.

Shromáždil jsem v této knížce více než tři desítky delších i docela krátkých příběhů, případů, historek, občas i poněkud bulvárnějších, vždyť i z těch se skládá ona vznešená, „velká“ historie, a také malých i větších záhad. Netvrdím, že jsem schopen vám vždy poskytnout tu stoprocentně platnou odpověď či zaručeně správné vysvětlení, nemohu přece vědět víc než týmy graduovaných historiků, archeologů a odborníků z dalších příbuzných oborů, nicméně budu se o to pokoušet. Budu se snažit trochu poodhalit onu zmiňovanou skrytou tvář našich dějin, ony dávno zaváté stopy, budu spekulovat, zda se to či ono nemohlo odehrát trochu jinak, než jak je nám to sugerováno experty a učebnicemi dějepisu.

Budeme se například dohadovat, kde stával onen Marobudon, jak astronom a zeměpisec Ptolemaios nazval sídlo markoman-

ského vládce Marobuda, a stejně tak budeme pátrat po dalším sídle, které zmizelo v hlubinách věků – pevnosti Wogastisburg, pod níž Sámó, předák sjednocených kmenů západních Slovanů, porazil vojsko franského krále Dagoberta. Na paškál si vezmeme také dávné české pověsti o Přemyslu Oráčovi, bájném zakladateli dynastie českých knížat a později králů, o vladykovi Horymírovi, který prý na svém koni Šemíkovi skočil z vyšehradské skály, a o válce Čechů s Lučany. Budeme probírat i nezodpovězené otázky, třeba zda se chtěl frýdlantský vévoda Albrecht z Valdštejna stát českým králem. Ale vedle nich si najdeme místo na takříkajíc drby, například kterou ze svých čtyř manželek měl Karel IV. nejraději nebo kolik milenců měla Božena Němcová. V klidu nás nenechá smrt Jana Žižky z Trocnova či dánského hvězdáře Tycho Brahe a zaspékujeme si, jak to bylo s leteckou katastrofou, při níž zahynul spoluzakladatel Československé republiky Milan Rastislav Štefánik. Mohl ho nechat Edvard Beneš sestřelit? A jestli vám vadí popularita nejznámějšího českého vězně Jiřího Kájínka, dovolil jsem si připomenout, že dávno zašla sláva takového Babinského ji ještě překonávala.

Ale to jsem uvedl pouze malou ochutnávku toho, co vás v této knize čeká. Doufám, že se do ní začtete s chutí a zaujetím, byť ji můžete číst i na přeskáčku, a že vám pomůže alespoň trochu poodhalit onu skytounou tvář našich dějin. Ostatně v dávné minulosti se lze mnohdy přiučit tomu, co nám pak dovolí lépe se zorientovat v naší často divoké současnosti. Vždyť stále platí myšlenka velkého římského řečníka a filozofa Cicerona, že totiž „historia magistra vitae – historie je učitelkou života“.

PŘÍBĚH PRVNÍ

Přitáhli Dórové od Vltavy?

„Pohlédl jsem do tváře Agamemnónovi!“ telegrafoval 6. prosince 1876 německý obchodník a amatérský archeolog Heinrich Schliemann řeckému králi Jiřímu I., když při vykopávkách v Mykénách na Peloponésském poloostrově našel v hluboké šachtě zbytky tří těl, jejichž lebky zakrývaly zlaté masky. Šťastný nálezce, který už měl v té době za sebou objev Tróje, se domníval, že právě našel hrob bájného mykénského krále Agamemnóna. Pohřbení válečníci měli nejen zlaté masky, ale i zlaté krunýře a podél svých těl množství bronzových zbraní – mečů, dýk a štítů.

Od tohoto vpravdě senzačního objevu uplynulo dvaapadesát let, když byl ve skalní štěrbině v rokli mezi Horoměřicemi a Úněticemi na severním okraji Prahy náhodně nalezen bronzový poklad, jehož součástí bylo i šest dýk takřka navlas podobných těm z řeckých Mykén. Tři z nich měly litou bronzovou rukojeť, jedna byla dokonce zdobená prolamovanými podélnými otvory a jantarem. Trojúhelníkové čepele k nim byly připojeny nýty, jež neznámý řemeslník u té nejkrásnější, s prolamovanou rukojetí, podložil zlatou fólií. Jedna z dýk byla zasunuta do lité bronzové pochvy. Archeologové odhadli, že pocházejí asi z let 1800 až

1500 před naším letopočtem, tedy z doby rozkvětu mykénské civilizace.

Jak se však dýky z Mykén dostaly do středu tehdy mnohem zaostalejších Čech? Odpověď na tuto otázku je skryta v hlavním používaném materiálu, který dal jméno celé epoše – době bronzové. Staří Mykéňané z něho zhotovovali zbraně, nástroje, šperky i kuchyňské nádobí. Přitom žádný z obou kovů tvořících tuto slitinu, tedy ani měď, ani cín, se v Řecku netěžil. Měď nakupovali mykénští obchodníci na Kypru (z názvu tohoto ostrova je odvozeno latinské slovo „měď – cuprum“). Řecku nejbližší povrchová naleziště cínové rudy, cínovce, byla až v Krušných horách, a tak není divu, že Mykéňané, představitelé jedné z nejvýznamnějších civilizací starověku, navázali s tehdejšími obyvateli Čech obchodní spojení. Historikové se domnívají, že je zasvětili do výroby polotovarů, které pak kupci odváželi na lodích proti proudu Vltavy, přes šumavské průsmyky karavanami do Lince k Dunaji a po něm opět loděmi do Černého a Středozemního moře. Za zpracovaný cín Mykéňané platili luxusním a do té doby v našich zemích nevídaným zbožím. Sídliště mezi Horoměřicemi a Úněticemi patřilo k nejrozsáhlejším a je pravděpodobné, že zde bylo jakési obchodní centrum, ležící poblíž vltavského lodního překladiště v prostoru dnešních Roztok.

Mykénskou civilizaci nepředstavovaly jen samotné Mykény, jejichž gigantické rozvaliny fascinovaly návštěvníky po celý starověk a středověk. Mohutné hradby, vybudované ze dva až tři metry dlouhých a metr vysokých i širokých kvádrů, byly v pozdějších dobách dokonce považovány za dílo jednookých obrů – cyklópů, neboť nikdo nevěřil, že by je dokázali vybudovat lidé. Archeologové až doposud objevili v jižním Řecku více než pět set sídlišť z tohoto období, tedy z pozdní doby bronzové. Vedle zmiňova-

ných Mykén vyrostly palácové komplexy a „kyklópskými“ hradbami chráněná města například v Tírynthu na severovýchodním pobřeží Peloponésu, v Pylu v Messénii, v Thébách a Orchomenu v Boiótii a v Iólku v Thessalii. Zbytky mykénského zdiva se dochovaly i na athénské Akropoli.

Někdy kolem roku 1200 př. n. l. však přišla nečekaná katastrofa a zlatý mykénský věk se rázem uzavřel. Prakticky nedobytné hradby z kamenných kvádrů v Mykénách a Tírynthu se v krátké době proměnily v trosky. Všechny nádherné mykénské paláce byly náhle rozvráceny a opuštěny, v plamenech požárů zanikl messénský Pylos. Z hlavních městských center přečkaly bouřlivé období hrůz a ničení zřejmě jen Athény, později nejvýznamnější centrum řecké kultury.

Jedna z hypotéz svaluje vinu za zničení mykénských měst na Dóry, primitivní indoevropský kmen, hovořící jazykem příbuzným jazyku mykénských Achájců, nazývaných také Achájové (předků Řeků v době bronzové). Dórský vpád představuje poslední vlnu řeckého obyvatelstva přicházejícího do nejjižnějších oblastí Balkánu. Záhadou však je, kde se vlastně tito Dórové vzali.

Český historik Antonín Bartoněk uvádí, že „Dórové ... zůstali dlouho usazení kdesi při severním okraji heladského světa, v krajinách, které nebyly zasaženy vlivem rozvíjející se mykénské civilizace...“ Další znalec starověkých dějin Pavel Oliva je v hledání původní vlasti Dórů ještě opatrnější a přiznává: „Přes úsilí badatelů se nepodařilo pohyby Dórů a jim příbuzných přistěhovalců rekonstruovat. Je však pravděpodobné, že Dórové přicházeli ze severu Balkánského poloostrova.“

Vedle těchto názorů však existuje domněnka, že Dórové přišli z mnohem větší vzdálenosti – až ze střední Evropy. „Tito vzdále-

ní a kulturně zaostalejší příbuzní Achájců vyrazili na svou pouť z dnešních Čech a Moravy,“ tvrdí český vědec Jiří Svoboda. Na českých nalezištích z doby předcházející příchodu Dóřů na řecký jih odkryli archeologové velké zásobnicové nádoby, v nichž byly ve skrčené poloze pochovány malé děti. Patrně se jednalo o oběť bohům, skrčená podoba totiž napovídá, že děti byly před zabitím svázány. Je zajímavé, že takto pohřbené dítě nacházejí archeologové i v řeckém Pylu na Peloponéském poloostrově. Shodnost těchto smutných nálezů patrně není náhodná. „Svědčí o totožnosti vyznávaných pověr a náboženství,“ tvrdí Jiří Svoboda. Navíc je tu ještě jeden podpůrný argument pro teorii o českém a moravském původu Dóřů. Podle kosterních pozůstatků jsou v sídlištích tzv. únětické kultury poměrně vysokým podílem – čtyřiceti šesti procenty – zastoupeni obyvatelé mediterránního typu, tedy lidé typově odpovídající středomořské oblasti. Takoví lidé mají spíše menší postavu, snědou pleť, tmavohnědé oči i vlasy.

Prakticky v sousedství únětické kultury se na Moravě vyvíjela tzv. věteřovská kultura. Název získala podle Věteřova, vesnice u Kyjova, kde archeologové objevili mimo jiné kostěný knoflík s pozoruhodným ornamentem. Proč pozoruhodným? Je totiž nápadně podobný ornamentům zdobícím zlaté plíšky, jež byly nalezeny přímo v Mykénách. Lid věteřovské kultury pěstoval proso a pšenici, choval krávy, prasata a ovce, patrně používal také koně, ale hlavně kolem roku 1600 př. n. l. začal stavět na vyvýšených místech opevněná sídliště, jak tomu je právě u zmiňovaného Věteřova, dále u Blučiny, v Hradisku u Kroměříže a také v Olomouci. Zde badatelé odkryli dokonce pozůstatek kamenné zdi se zbytkem malty či vápenné omítky. Na svou dobu tak vyspělá stavební technika napovídá, že mohlo jít o dílo samotných Achájců, tvůr-

ců mykénské civilizace. Jiří Svoboda o věteřovské kultuře tvrdí, že právě ona „byla s velkou pravděpodobností oním základním podložím pro určitou část středoevropského obyvatelstva, které zasáhlo svým vpádem politická centra pevninského Řecka. Achájové usedlí na Peloponésském poloostrově potom dali tomuto lidu jméno Dórové.“

Někdy kolem roku 1300 př. n. l. věteřovská kultura ze střední Evropy náhle mizí. Proč? Je to jen náhoda, že zhruba o sto let později vpadnou Dórové na Peloponéský poloostrov? A jsou-li Dórové skutečně nositeli věteřovské a únětické kultury, kde byli těch sto let, dělicích jejich zmizení z Moravy a z Čech od příchodu na jih Řecka? Mohla jim cesta trvat tak dlouho a proč se na ni vůbec vydali?

Co se vlastně odehrálo ve středu Evropy, že ho lidé, nazvaní později Dóry, opustili? Mnozí vědci připouštějí možnost, že někdy po roce 1300 př. n. l. došlo v Evropě k náhlému ochlazení. Někteří klimatologové hovoří o příchodu malé doby ledové. Až do té doby bylo v srdci Evropy i na současné povětrnostní poměry sucho a teplo, průměrná roční teplota byla asi o dva stupně Celsia vyšší než dnes. Náhlé prudké ochlazení, provázené mnohem častějšími dešťovými, případně sněhovými srážkami, způsobilo nižší úrodu na polích, která už nestačila obyvatelstvo nasytit.

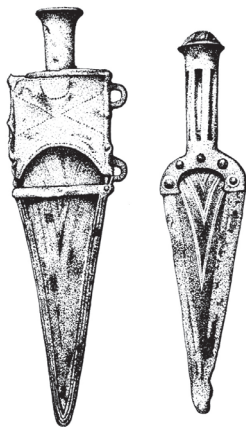
Jiří Svoboda, původním vzděláním klimatolog, dochází k závěru, že se tehdy „změnil i charakter české a moravské krajiny. Původní smíšené lesy postupně nahradily borovicové, značně podmáčené porosty. Měnila se i druhová skladba zde žijících živočichů. Například razantně ubylo měkkýšů. Z někdejších dvaceti až třiceti druhů, které máme doloženy například v nálezech ve starších vrstvách pískovcových převisů na Kokořínsku, zde zůstalo jen pět až sedm druhů.“

Před zimou a hladem prchají lidé na jih do Středomoří za vidinou tepla a potravy. Nejsou sami. Přidávají se k nim davy z celé karpatské oblasti a severního Balkánu. Jejich vpád na Peloponéský poloostrov musí Achájcům připadat jako invaze kobylek, které nedokáží čelit.

Jenže všechno to, co vám zde popisuji, jsou vlastně pouhé hypotézy a dohady. Vycházíme jen a jen z možných vysvětlení archeologických nálezů jak v samotném Řecku, tak pochopitelně u nás. Upřímně řečeno: nevíme zcela stoprocentně, proč vlastně mykénský svět zanikl. Tato historická otázka je pro nás dodnes velkou záhadou. Jisté je jen tolik, že ve 12. století př. n. l. skončila jedna velká kulturní epocha. Řecko na dlouhý čas zmizelo z mapy civilizovaného světa – nastal jeho „temný věk“. A co víc: utichl provoz na starých obchodních stezkách a zbývající obyvatelé střední Evropy ztratili kontakt se Středomořím. Mimochodem, také archeologická naleziště na Moravě a v Čechách ukazují, že se naše území povážlivě vylidnilo.

Pro Řecko přinesl vpád Dóřů, vzhledem k jejich nižší úrovni, nejen kulturní úpadek, ale i jazykové rozrůznění původně velmi jednotného mykénského Řecka. Třebaže se řeč Dóřů od jazyka Achájců příliš nelišila, vzniklo v jednotlivých oblastech balkánského jihu, na ostrovech v Egejském moři a posléze i na západním pobřeží Malé Asie dost rozdílných nářečí, jak se Achájci stěhovali a hledali si nová sídla.

Jako jedno z mála kulturních center přečkaly katastrofické období Athény. Právě odtud se vystěhovalci vydávali na lodích na ostrovy v Egejském moři – a zejména pak na západní pobřeží Malé Asie (dnešního Turecka). Rozsáhlé přesuny obyvatelstva, vyvolané změnou klimatu a s ní spojenými válečnými konflikty,

Bronzové dýky objevené u Homěřic jsou prakticky shodné s těmi, které používali starověcí obyvatelé Mykén

a příchod po kulturní stránce podstatně zaostalejších Dóřů přispěly k celkovému rozkladu mykénského hospodářského a společenského systému. Řada řemeslných dovedností byla prostě zapomenuta. Život se vracel k primitivnějším formám rodového zřízení. Nepřímým literárním svědectvím o tom jsou Homérovy eposy Ílias a Odyssea, vyprávějící příběh o obléhání Tróje a o následném bloudění ithackého krále Odyssea Středomořím. Velmi realisticky v nich, navzdory v popředí vystupujícím králům a jejich úchvatným palácům, prosakují prvky jakési ještě zemědělské patriarchální společnosti. Syn mocného trójského krále Priama Paris je obyčejným pastevcem, bránu paláce krále Odyssea na ostrově Ithaka lemují hromady hnoje. Ovšem něco takového by bylo ve zlatých Mykénách naprosto nepředstavitelné!

Je pozoruhodné, jak málo toho o řeckém „temnu“ vlastně víme. Většina informací se nám dochovala právě jen díky starým řeckým bájím a hrdinským eposům. Přitom smyslem těchto legend nebylo vyprávět o současnosti, ale oslavit heroickou dobu, za kterou se pokládalo údobí zaniklé mykénské civilizace. A tak se zříceniny Tírynthu stávají někdejším sídlem Héraklovým, rozvaliny Mykén městem Agamemnónovým a zbytky paláce v Pylu přiřkl mýtus Nestorovi. Sami Dórové si později přisvojili mýtické předky a – jak už víme – označovali svůj příchod na Peloponéský poloostrov jako „návrat Hérakleovců“. Vypadá to lépe, než kdyby sami přiznali, že jsou ve skutečnosti přivandrovalci odněkud ze středu Evropy. Válečné konflikty, stěhování obyvatel a přerušení obchodních tras však nakonec stejně přispělo k technickému pokroku. Místo nedostupného cínu a obtížně sháněné mědi, surovin na tavení bronzů, přišla z Blízkého východu mnohem kvalitnější náhrada – železo. Ale to už by byl úplně jiný příběh.

Dórové, kteří dost možná přišli na jih Balkánu z našich končin, měli vlastně štěstí. Východní Středomoří totiž nepřestalo být křižovatkou kultur a egyptské, fénické, syrské, mezopotámské a perské vlivy nakonec probudily k životu onu slavnou etapu starověku, které oprávněně říkáme „řecký zázrak“. V ní už se smísili potomci mykénských vládců i původně barbarských a polodivokých agresorů Dóřů v jeden pozoruhodný národ.

Vyvrátili tehdy jednu úžasnou civilizaci a za pár století stvořili civilizaci novou, ještě úžasnější. Stvořili antický svět a s ním i jeden ze základů evropské kultury. Mohlo by nás vlastně těšit, že možná přišli z Čech a z Moravy, nicméně tak dávné dějiny bývají vždycky poněkud spleťtíou záležitostí.

PŘÍBĚH DRUHÝ

Stával Marobudon na Zvíkově?

První jméno, které se na našem území vynořuje z propasti času, je jméno Marobud, patřící vládci germánského kmene Markomanů. Tento „rodem šlechtic, tělem přemohutný, chrabré mysli, barbar více původem než rozumem“, jak ho charakterizoval římský historik Velleius Paterculus, přivedl asi v roce 6 př. n. l. Markomany do české kotliny. V souvislosti s ním si dějepisci od časů středověkých kronikářů kladou otázku, kde vlastně tento markomanský král sídlil. Alexandrijský zeměpisec a astronom Klaudios Ptolemaios uvádí ve svém popisu Velké Germánie hrad či město Marobudon, už svým názvem připomínající markomanského krále.

Někteří ho hledali na místě někdejšího keltského oppida na Závisti u Prahy. Václav Hájek z Libočan ve své Kronice české z roku 1541 uvádí, že „byl postaven na jedné vysoké hoře, kteráž nyní, též i hradiště i místa toho zříceniny proti klášteru zbraslavskému z druhé strany řeky Vltavy se ukazují.“

Jedna z odvážných domněnek ho spojuje s Plzní a okolím. Snad by Marobudon měl stávat ve Starém Plzenci nebo na Radyni. Bohužel ztracený spis Jana Amose Komenského prý tvrdí, že sídlo markomanského krále bylo na místě nynějšího zámku ve Velkém

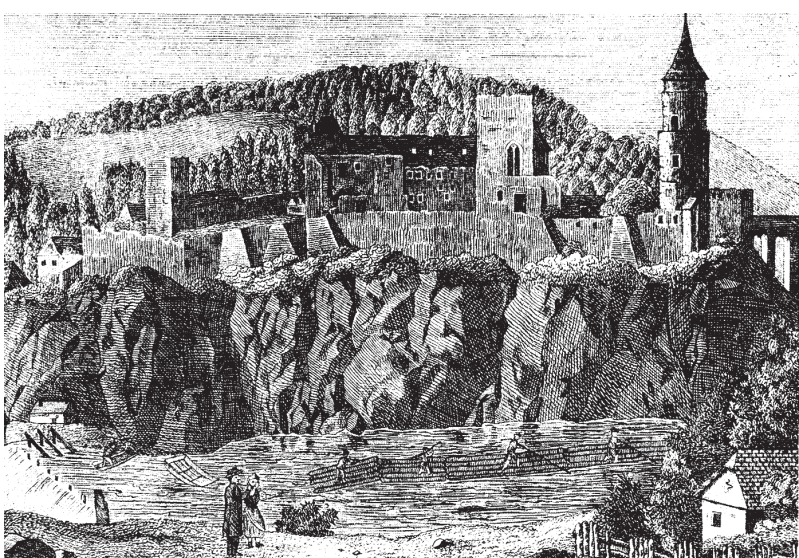
Meziříčí. Podle jiných, pravděpodobnějších názorů by mohlo jít o Pičhoru u Dobřichova na Kolínsku, kde v roce 1896 objevil nestor české archeologie Josef Ladislav Píč rozsáhlé markomanské pohřebiště. Ale upřímně řečeno: zase je to jen dohad.

Kupodivu se u nás měla vyskytovat jedna dochovaná markomanská stavba, ne-li snad dokonce římská památka. První na ni v této souvislosti upozornil v roce 1817 rakouský historik, profesor Maxmilián Millauer. Zaujala ho hranolová tzv. Hlízová věž jihočeského hradu Zvíkova. Třebaže je to součást hradního paláce, jedná se o stavbu na první pohled notně odlišnou. Její hranol se vypíná do výše dvaceti metrů, na šířku měří zhruba dvanáct a půl metru a její stěny jsou tři a půl metru silné. Nápadné je na ní především hrubé neomítnuté zdivo, sestavené ze žulových kvádrů hrubě bosovaných, tedy opracovaných jen po okrajích, mezi nimiž se takřka ztrácejí úzká okénka střílen. To jí dává zcela nezvyklou podobu, kvůli níž dostala svůj název Hlízová. Hrubě tesané kvádry skutečně hlízy připomínají.

Rožmberský kronikář Václav Březan se zase domníval, že Hlízovou věž dal už v roce 760 postavit bájný kníže Nezamysl jako základ budoucího hradu. Pln obdivu o ní uvedl doslova toto: „Nesmýšlím tím způsobem, aby se jí v říši podobná našla.“

Zajímavá je ostatně i okolnost, že v roce 1597 byla do její zdi vsazena destička s českým nápisem popisujícím setkání stavitele Jana Antonína Vlacha se zlým duchem. Zřejmě se jednalo o řádícího poltergeista, hlučného ducha, známého také jako zvíkovský rarášek. Zdá se tedy, že Hlízovou věž obklopuje cosi tajemného a magického.

Nemůžeme se proto příliš divit, že ji ctihodný profesor Millauer zcela vážně považoval za pozůstatek sídla Marobudova. Jeho

Hrad Zvíkov na rytině z počátku 19. století

názor vyvolal značný rozruch a v roce 1818 se na Zvíkov vydal i známý český obrozenec, jazykovědec a historik Josef Dobrovský. Protože se tehdy živil jako vychovatel v rodině Černínů, vzal s sebou i svého mladého svěřence, hraběte Evžena Karla Černína z Chudenic, pozdějšího archeologického nadšence a zapáleného českého vlastence. Oba si „Markomanku“, jak se také Hlízové věži přezdívalo, pozorně prohlédli a abbé Dobrovský se pod dojmem toho, co spatřil, ztotožnil s Millauerovými závěry. Další nadšení badatelé „objevili“ na zdivu Hlízové věže záhadné značky a usoudili, že se zřejmě jedná o starogermánské runy.

Údajný markomanský původ věže nedával spát zejména českým historikům, kteří z nacionálních důvodů nemohli připustit, aby ryze český hrad Zvíkov vlastně založili Germáni. A proto na-

opak zdůrazňovali nápadnou podobnost tajemné věže s římskými stavbami a z toho vyvozovali, že jde o pozůstatek římské pevnosti. Archeolog Jan Erazim Vocol měl v roce 1850 přednášku, v níž zdůraznil, že mu Hlízová věž na Zvíkově velmi připomíná podobné římské stavby na Dunaji a na Rýnu. Je tedy podle něho rovněž římského původu, byť byla později goticky upravována. Své myšlenky pak ještě profesor Vocol podrobněji rozvedl v knize *Pravěk země české*.

Je tedy Hlízová věž dílem Římanů, nebo Markomanů? Ani těch prvních, ani těch druhých. Zvíkov i s Hlízovou věží dal postavit až ve 13. století český král Přemysl Otakar I. Rád se tady zdržoval jeho syn Václav I. a v okolních lesích se oddával lovecké vášni, jak o něm prozrazují staré kroniky. Každopádně žádné sídlo Marobudovo na Zvíkově nebylo a starogermánské runy na jeho zdech nehledejte. Ty na opracovaných kvádrech vytvořila leda fantazie jejich „objevitelů“. Pokud je na nich opravdu něco k vidění, jedná se jen o staré kamenické značky. Dokonce jsou podobné těm, které můžeme nalézt na starobylém kamenném mostě přes Otavu v Písku. Patrně nám je zanechali jako své podpisy tehdejší kameníci.

PŘÍBĚH TŘETÍ

Hádanka zvaná Wogastisburg

V polovině 6. století přitáhli ze své původní vlasti ve Střední Asii do jižního Ruska a na Ukrajinu turkotatarští kočovníci Avaři. Porazili slovanské Anty a vytlačili je na Balkánský poloostrov. Avaři, stejně jako před nimi Hunové, s nimiž bývají ve starých kronikách často zaměňováni, a po nich Maďaři, byli výtečnými jezdci a obávanými bojovníky. V roce 562 podnikli Avaři z oblasti dolního toku Dunaje dlouhou kořistnickou výpravu až do vzdálené franské říše. Podobně zaútočili na Byzanc a na určitou dobu si od byzantského císaře vymohli placení ročního poplatku osmdesát tisíc zlatých solidů. Znamená to, že Byzantinci si každý den míru vykupovali jedním kilogramem zlata. Avarský vládce kagan Bajan uzavřel spojenectví s germánskými Langobardy a pomohl jim porazit konkurenční Gepidy, sídlící kolem řeky Tisy. Avaři se však brzy stali nebezpečnými i pro Langobardy, kteří nakonec kvůli nim opustili Panonskou nížinu a pod vedením svého krále Alboina odtáhli v roce 568 do severní Itálie, kde se dodnes podle jejich mírně zkomoleného jména nazývá celá oblast Lombardií.

Pokud jde o Slované, zdá se, že s Avary spíše spolupracovali nebo dokonce bojovali v jejich žoldu. Ostatně Avaři podobně

pohlcovali i bulharské kmeny a zbytky Gepidů a Langobardů na svém území. V Karpatské kotlině v oblasti od Neziderského jezera až po řeku Tisu vznikl jakýsi volný svazek kmenů zvaný kaganát, podléhající jednomu náčelníkovi – kaganovi.

České obrozenecké dějepisectví nám zanechalo jímavé líčení toho, jak byli Slované turkotatarskými Avary utlačováni a vykořisťováni. Popis ústrků ze všeho nejvíce připomíná postavení poddaných v Čechách před zrušením nevolnictví císařem Josefem II. Ve skutečnosti byli Avari kočovníci, neměli stálá sídla a jejich kaganát zahrnoval pouze část slovanských kmenů ve střední Evropě. O nějakém výslovném poddanství se proto dost dobře nedá mluvit. Nicméně Avari dávali Slovanům znát, kdo je v kraji pánem. Jejich vzájemné vztahy zajímavě vysvětluje kronika sepsaná kdesi v Burgundsku neznámým mnichem, pro něhož se ujal pojmenování Fredegar Scholasticus:

„Vinidové (Slované) sloužili již odedávna jako befulkové Hunům (Avarům), takže kdykoliv Hunové vojensky zaútočili na některý národ, stáli Hunové s celým vojskem před táborem, Vinidové pak bojovali. Jestliže nabývali vrchu a vítězili, tu Hunové vyrazili, aby se zmocnili kořisti, jestliže však byli Vinidové přemáháni, opírali se o pomoc Hunů, a tak nabírali nových sil. Befulky je Hunové nazývali proto, poněvadž postupovali před Huny, tvoříce v bitvě dvojitý šik. Hunové přicházeli každoročně ke Slovanům přezimovat, brali si do lože manželky Slovanů i jejich dcery. Vedle jiných projevů útlaku platili Slované Hunům daně. Nakonec však synové Hunů, které zplodili s manželkami a dcerami Vinidů, nechtěli již snášet křivdy a útisk, a odmítající nadvládu Hunů, začali se bouřit...”

Je nesporně zajímavé, že plamínek vzpoury proti Avarům nezažehli Slované, ale vlastně poloviční Avari. Zřejmě se cítili vy-

strčení z vedoucího postavení ve společnosti, na něž měli jakožto synové Avarů nárok. Ve srovnání s dnes už četnými archeologickými nálezy ale Fredegarovo líčení neodpovídá tak docela skutečnosti. Například odkrytá pohřebiště dokazují, že zesnulí Slované a Avari byli nezřídka pochováváni promíšeně, bez zdůrazňování některého z obou etnik. Slované dokonce po vzoru svých sousedů upustili od spalování nebožtíků na hranicích a ukládání jejich popela do uren a začali pohřbívat své zesnulé v natažené poloze na zádech. Naopak v avarských hrobech zase badatelé nalézají zemědělské a řemeslnické nástroje, což znamená, že se původní kočovníci začali přizpůsobovat životu Slovanů. Dnes se proto historici přiklánějí k názoru, že vzájemné vztahy Avarů a Slovanů byly na mnoha místech Karpatské kotliny zcela rovnoprávné.

V letech 623 a 624 se na scéně objevila první výrazná postava českých dějin – Sámó. Historik Václav Novotný o něm napsal: „Jest to opravdu zvláštní zjev v těch dobách hemžení nejrůznějších národů, kdy národní celky objevují se a mizejí, vystupují a zanikají, že v tom chaotickém vření, kdy kolektivnost převládá, silná individualita, všemi okolnostmi podporovaná, dovedla se alespoň na čas povznést k moci velmi značné a upoutati pozornost současníků. Sámó patří k těm zjevům a mohli bychom říci, že nad ně vyniká...“

Ale dejme teď slovo dobovému kronikáři, jenž zván byl Fredegarem: „Člověk jménem Samó, rodem Frank z kraje senonského, spojil se s výpravou kupců a přišel za obchodem do země Slovanů zvaných Venedové. Slované se začali bouřit proti Avarům zvaným Hunové a jejich králi Gaganovi (ve skutečnosti tady došlo k záměně vladařského titulu kagan se jménem – pozn. aut.) ... Když Venedové vytáhli proti Avarům s vojskem, připojil se k nim i Samó,

kupec... a tam ukázal proti Avarům takovou statečnost, že to byl div, a velmi velké množství Avarů bylo pobito meči Venedů. Venedové, vidouce statečnost Samovu, zvolili ho nad sebou králem.“

Nyní mi dovolte malou jazykovědnou odbočku. Sám byl kupec – a jestlipak víte, že slovo „kupec“, respektive „koupit“, se do slovanských jazyků dostalo z latiny, z výrazu „caupo“, což neznamená nic jiného než „obchodník s vínem“? Z toho je vidět, že naši předkové měli k pití odjakživa velmi blízko. Slovo „prodávat“ zase původně znamenalo „dávat výměnou“ a „platit“ souvisí s plátnem. A skutečně: v dobách, kdy Slované neznali a nepoužívali peníze, platili za zboží kusy plátna. Ale pojďme zase zpátky k Sámovi, či v latinském originále Fredegarovy kroniky krátce Samovi. Kdo vůbec byl tento první písemně doložený panovník Slovanů na našem území?

Sám k nám údajně přišel jako kupec. Na tom, že při této profesi uměl vládnout zbraněmi a vynikal statečností, nebylo v té neklidné době asi nic divného, vždyť kupecké karavany se často musely bránit před lupiči, kteří dostali záľusk na jejich zboží. A patrně nejen před nimi. Hlavním artiklem, který u Slovanů obchodníci nakupovali – či přesněji směňovali za zbraně, sůľ, šperky a zřejmě i víno –, nebyly ani tak kožešiny, med a včelí vosk, jak se traduje v učebnicích dějepisu, ale především otroci. Slované je získávali jako zajatce v četných válkách, které vedli se svými sousedy. Taková obchodní karavana dopravující otroky, tedy levnou pracovní sílu, do západní nebo jižní Evropy, se samozřejmě musela mít na pozoru, aby se jí cenné „zboží“ nevzbouřilo a nerozuteklo. Jestliže se tedy letopisec o Sámovi zmiňuje jako o někom, kdo se připojil k výpravě kupců, dost možná byl jimi najat jako strážce. Patrně se tedy vůbec nejednalo o obchodníka, ale o žol-

dáka, nájemného „bodyguarda“ k ostraze celé karavany. Sám byl snad profesionálním vojákem, který disponoval malou družinou podřízených a dal se i s nimi najímat k podobným účelům. To by také vysvětlovalo tu okolnost, že ze dne na den klidně pověřil obchodování na hřebíček a stal se vojevůdcem západních Slovanů. Nebo byl jimi zprvu najat a nakonec z nedostatku jiných vhodných osob zvolen knížetem?

Tak řečený Fredegar o něm praví, že byl „rodem Frank z kraje senonského“. Toto označení se nepochybně vztahuje k dnešnímu francouzskému městu Sens, ležícímu jihovýchodně od Paříže, které se původně latinsky jmenovalo „civitas Senonum“ a bylo centrem keltského kmene Senonů. Z toho by logicky vyplývalo, že Sám byl Kelt. Pokud na našem území ještě v té době žily zbytky původních Keltů, patrně už smíšených s příchozími Slovy, dá se předpokládat, že s Keltem Sámem k sobě měly velmi blízko. Dost možná, že právě tento „keltský klan“ prosadil, aby se nově příchozí, který se tolik vojensky a pravděpodobně i organizačně osvědčil v bojích s Avary, stal knížetem, vládcem. Zajímavé je také spojení „člověk jménem Sám“. Výrazem „člověk“ bývá překládáno latinské slovo „homo“, které je v originále Fredegarovy kroniky. Ale to podle některých vysvětlení neznamena jakéhokoli člověka, ale člověka urozeného, svobodného. Sám byl tedy ve franské říši v postavení nižšího šlechtice, což podporuje úvahu, že jako takový si i se svou ozbrojenou družinou vydělával na chlébездеjší jako profesionální ochránce, žoldák.

Sámovo panování narušil v roce 630 nepříjemný incident s přepadením, oloupením a povražděním skupiny franských kupců Slovy. Východofranský král Dagobert I. za ně požadoval náhradu. Tu Sám odmítl zaplatit, nabídl však vyšetření celé

*Kníže Sám o v představě Mikoláše
Alše*

záležitosti a dohodu. Přece jen mu záleželo na dobré pověsti své říše. Namyšlený Dagobertův vyjednavac Sicharius ale jiné urov-
nání než tučnou náhradu odmítl se slovy, že „není možno, aby
křesťané a sluhové boží mohli uzavřít přátelství se psy“. To byla
od něj pořádná drzost a Sám o rázem zapomněl, že je původem
také Frank. Jménem všech Slovanů se urazil a vmetl Dagoberto-
vu vyslanci do očí velmi ostrá slova, která si tento za rámeček jistě
nedal: „Jestliže vy jste sluhové boží a my jsme boží psi, tu když vy
ustavičně proti němu jednáte, nám je dovoleno trhat vás svými

zubý.“ A milého Sicharia, vyslanec nevyslanec, vyhodil ze dveří. Což byl tehdy důvod k válce.

Na Sámových slovech je zajímavé, že se nepřímě projevil jako křesťan, jímž jako původem Frank jistě byl. Pohanští Slované, uctívající vlastní bohy, si tedy klidně zvolili za knížete křesťana, který zřejmě respektoval jejich kultu. Ostatně se Sámovým křesťanstvím to asi nebylo zrovna ukázkové. Ve slovanském prostředí si rychle oblíbil mnohoženství a se svými dvanácti slovanskými manželkami zplodil za pětatřicet let svého panování dvacet dva synů a patnáct dcer. Nebyl v tomto ohledu jediný, vždyť i křesťanský panovník Franků Dagobert I. měl tři řádné manželky a povicero souložnic.

Vraťme se však k válečnému konfliktu mezi Franky a Slovary. Pod vedením krále Dagoberta I. vyrazili v roce 631 proti Sámově říši hned tři armády: Austrasijců (Austrasie zahrnovala Lotrinsko, Nizozemí a především pravý břeh řeky Rýna, jejím centrem bylo město Méty), Alamanů (Alamanie existovala na území Alsaska, severního Švýcarska a jižního Německa) a Langobardů ze severní Itálie. Podle další kronikářské verze pochodovaly do české kotliny armády čtyři. Tu čtvrtou měli tvořit Bavoři. V každém případě to byla impozantní vojenská síla, která měla pokořit první říši západních Slovanů.

Sámova obrana se zřejmě soustředila proti nejmohutnějšímu proudu, a tím bylo vojsko Austrasijců, vedené samotným králem Dagobertem. Franský panovník oblehl slovanskou posádku na hradě Wogastisburg. Po třech dnech urputných bojů vyrazily Sámovy oddíly z pevnosti, v kruté řeži usmrtily část obléhatelů a jejich zbytek zahnal na útěk. Na místě zůstala Slovanům bohatá kořist z Dagobertova nakvap opuštěného ležení. Letopisec